

поширення нових ідей фізики і необхідність врахування їх впливу на поширення ідей нової фізики на початку ХХ століття, як в Україні, так і в інших країнах, зокрема Росії та Польщі. Таким чином, проведене дослідження свідчить про те, що історія розвитку вітчизняної науки потребує ще усунення «білих плям» в історії фізики.

Список літератури: 1. Послужной список И. Д. Экстраординарного профессора Императорского университета Св. Владимира Чеслава Феофиловича Бялобржескаго. – КГГА. – ф. 18. – оп. 2. – д. 34. 2. *Храмов Ю. А.* История физики. – К.: Феникс, 2006. – 1176 с. 3. *Бялобржеский Ч. Ф.* Принцип относительности и его применение к механике. – Физическое обозрение. – 1910. – т.11. – №1-6. – с. 220-232. 4. *Бялобржеский Ч. Ф.* О новых применениях давления света к астрофизике. – Физическое обозрение. – 1917. – т. 18. – №1-2. – с. 1.-17 с.79-91. 5. *Бялобржеский Ч. Ф.* Развитие понятий о строении атома. – Физическое обозрение. – 1915. – т. 16. – №3. – с.164-271. 6. *Окунь Л. Б.* Понятие массы – М.: ЦНИИатоминформ. – 1989. – 44 с. 7. *Алексахина Т. В.* Развитие квантовой теории в России (1900-1930) автореферат. – Москва. – 1990.

Надійшла до редколегії 17.10.07

УДК 329–05

В. М. СМІРНОВ, канд. іст. наук, Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОГЛЯДИ М. С. ТРУБЕЦЬКОГО ЯК ЛІДЕРА ЄВРАЗІЙСЬКОГО РУХУ

Стаття присвячена теоретичним поглядам російського вченого, одного із лідерів євразійського руху М. С. Трубецького. Його концепції можуть стати прикладом перспективного наукового та методологічного підходу до історіософської науки та визначити основні моменти майбутніх розробок сучасних вітчизняних учених

The article devoted theoretician opinions of Russian scientist, one of leader of evrasion movement - M.S. Trubeckogo. His conceptions can became an example of scientific and methodological approach to history- philosophical science.

Питання, що були присвячені євразійському рухові, на думку багатьох науковців, політичних та державних діячів Росії, України і деяких інших держав є одними із найцікавіших, оригінальніших та складних [1, с.1]. Саме євразійство зараз є одним із найбільш актуальних і перспективних рухів, що може стати реальною альтернативою концепції, що базується на тотальному поширенні лібералізму в усіх сферах життя при відмові від надбань високої духовної культури, що, на жаль, має місце в багатьох державах Заходу. Наукова розробка та більш глибоке концептуальне дослідження даної проблеми є важливою науковою та практичною проблемою, що пов'язана з пріоритетними та актуальними завданнями сьогодення щодо визначення

головних світоглядних чинників у нашого народу та основою виховання молоді.

Основні дослідження і публікації, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, охоплюють широкий спектр літератури і джерел. Серед них наукові праці релігійних філософів, письменників та сучасних науковців. Зокрема, Л. П. Карсавина “Церковь, личность и государство”, Ф. М. Достоевского. Полное собрание сочинений в 30 томах. Т.27. Дневник писателя, 1881. – 1984; Бердяева Н. А. Судьба России. Опыты по психологии войны и национальности. – М., 1918; Бердяева Н. А. Евразийцы. – Путь. -№ 1. – Париж. – 1925; Топорова В. Н. Николай Сергеевич Трубецкой – учёный, мыслитель, человек. // Советское славяноведение, 1990. - № 6. – С.51-84; – № 1. – С.78-95 та деяких інших.

Основна мета нашої статті дослідити головні концептуальні погляди М. С. Трубецького, як одного із лідерів євразійського руху. При цьому мається на увазі необхідність пошуків досконалих та по-справжньому ефективних шляхів історичного розвитку, які б враховували головні духовні, моральні, родинні та державно-політичні цінності й пріоритети, а також споконвічні традиційні налаштування східнослов'янських народів. Саме цим питанням глобального характеру раніше ще не достатньо приділялась увага науковців та професійних дослідників, що в деякій мірі враховується в нашій статті.

Новий напрямок, що виник на початку ХХ століття, отримав назву євразійства, а його провідними представниками були географ П. М. Савицький, історик Г. В. Вернадський, лінгвіст, етнограф і філософ князь М. С. Трубецькой. Їх праці відрізнялися оригінальністю та комплексним підходом до глобальних геостратегічних проблем людства, що є дуже актуальним в сучасний період. М. С. Трубецькой був одним із головних організаторів та натхненників євразійського напрямку в російській історіософії. Він розробляв світоглядницький, філософський, культурологічний та геополітичний аспекти євразійства. Сучасними істориками відмічалось, що “модернізовані теорії євразійства прагнуть стати в майбутньому основою загальнодержавної ідеології Росії і фундаментальним чинником Національної Ідеї на актуальному етапі розвитку російського суспільства” [2, с.6].

У передмові до книги М. С. Трубецького “Наследие Чингисхана” відмічалось, що князь Микола Сергійович Трубецькой може бути названий “євразійцем №1”, так як “саме йому належать головні світоглядні тези” цього руху. Відомий російський політолог Олександр Дугін робить таке порівняння: “Князь Трубецькой може бути названий “євразійським Марксом”, тоді як Савицький нагадує євразійського Енгельса” [2, с.6].

Першою євразійською науковою роботою Миколи Трубецького є книга “Европа и Человечество”, у якій можна бачити головні напрямки майбутньої євразійської ідеології. Оскільки Трубецькой був “душою” євразійського руху

і його головним теоретиком, то Олександр Дугін висловив думку, що треба вважати цю пацю світоглядним фундаментом Євразійства.

Більшість науковців вважають, що найбільш цінним аспектом концепції М. С. Трубецького і основою євразійського світогляду, загалом, є концепція радикального дуалізму цивілізацій. Саме дослідженню цих ідей була присвячена книга “Европа и человечество“. В ній відстоюється точка зору про те, що єдиного, стандартного та уніфікованого шляху розвитку світових культурно-цивілізаційних об'єднань не існує. При цьому, необгрунтовано великі претензії романо-германської цивілізації на те, щоб бути єдиним критерієм культури і прогресу не мають під собою жодних підстав. Але вони намагаються закласти в основу історичної парадигми розподіл всього світу на “цивілізовану, культурну і шляхетну” Європу, з одного боку, і всі інші, не дуже цивілізовані, відсталі і варварські народи, з іншого.

Олександр Дугін, користуючись теоретичними концепціями Миколи Трубецького, а також на основі сучасних знань та досвіду, обвинувачував романо-германську цивілізацію в тому, що та “... претендує на те, що вона є культурним цілим, високомірно пригнічує інші народи”, вважаючи їх варварськими, нерозвиненими, примітивними і дикими [2, с.6].

Разом з тим, на противагу цьому лицемірному і пихатому підходу, у відповідності з теорією Трубецького гармонійно організована людська спільнота є об'єднанням всіх тих народів, культур і цивілізацій, які суттєво відрізняються від європейської моделі розвитку в позитивному значенні! ... Виходячи з цього, людство, згідно концепції Трубецького, повинно усвідомити свою єдність і відмовитись від тоталітарної моделі сучасного Заходу, об'єднавши “квітучу складність“ народів і культур “у єдиний табір антизахідної планетарної визвольної боротьби”. При цьому, головним сподіванням Трубецького, як і усіх євразійців була Росія и російський народ. Саме в них вони бачили прогресивне поєднання двох чинників – архічної укоріненості в традиціях і прагненні до авангардного культурно-технологічного піднесення. “Росія – Євразія, у євразійській ідеології розумілася як головна надія всіх народів і форпост всього людства в його протистоянні експансії романо-германської Європи, як територія фронту, на якому вирішується доля тилу”. Загальна позиція Трубецького визначила специфіку поглядів євразійців на російську історію... Головною тезою євразійського розуміння російської історії є уявлення про сутність російського народу і російської держави як про щось докорінно відмінне від державних утворень романо-германського світу. В цьому контексті “Русь розуміється як органічна частина Людства, що реально протистоїть Європі”.

На відміну від слов'янофілів, Достоевського, Леонтева і Данілевського, євразійці не тільки підкреслювали самотність Русі, але і проголошували альтернативність цивілізаційних парадигм Європи і корінної Русі – Євразії.

Якщо російські західники, з презирством ставлячись до Батьківщини, вважали Русь відсталою “недоєвропейською” державою, то слов'янофіли намагалися захистити національну самотність. Водночас, євразійці не зупинялися лише на охоронній апологетиці самотності східнослов'янських народів. У значній мірі ідеї Трубецького знаходять паралелі з концепціями німецького науковця Освальда Шпенглера. При цьому загальна картина євразійського погляду на історію Русі викладена в фундаментальній книзі Трубецького “Наследие Чингисхана”. По-справжньому руська, євразійська держава, на думку Трубецького, виникла тоді, коли московські князі взяли на себе татарську геополітичну місію. Двісті років Московської Русі – це двісті років Русі ідеальної, архетипичної, що суворо відповідає своїй культурно-історичній, політичній, метафізичній і релігійній місії.

Євразійці завжди підкреслювали виключну роль великоросів серед інших слов'янських племен, яка, між тим, передбачала більш високий рівень відповідальності. Вважалося, що великороси були серед них єдиними справжніми євразійцями. Саме в цьому вважалася унікальна особливість Москви. Важливим є те, що цементуючою релігією стала Православна віра, а провідною державною доктриною – московська версія візантизму, тобто відома концепція псковського старця Філфея “*Москва Третій Рим*”.

Микола Трубецької висуває свою власну історіософську концепцію. При цьому він спирався на праці інших євразійців. Виходячи з фундаментальних чинників своєї теорії євразійці вважали, що *церковний розкол був початком розриву світської Росії з Святою Русью*. Між тим, із початком царювання Петра Першого починається таке явище, яке в європейській теорії набуло назву “романо-германського іґа”. Якщо “татарський гніт” був для росіян ферментом майбутнього “імперобудівництва”, своєрідним “євразійським імпульсом”, то романо-германське іґо, що тривало від Петра до революції 1917 року, несло, на їх думку, лише відчуження, карикатуру, спотворення глибинного імпульсу. Замість відстоювання власної культурної самотності, євразійської Ідеї, була імітація дворянством європейських універсалістичних і раціоналістичних зразків секуляризованого суспільства.

Отже, період імператорів династії Романових, починаючи з Петра I, розглядався євразійцями як принципова відмова від Московського етапу розвитку. В цей період продовжується освоєння Сходу Євразії, але замість “братерства” відбувається “культурна асиміляція” у відповідності з романо-німецьким зразком, замість рівноправного діалогу цивілізацій нав'язується

формальна русифікація, замість спільної континентальної волі – примітивна колоніальна методика.

При цьому дворянсько-аристократична бюрократія була своєрідною “колоніальною адміністрацією” російських просторів. В той же час, “народ в цілому залишався відданим допетровському способу життя, і ретельно зберігав елементи святої давнини” [2, с.13]. Трубецької робить такий висновок: “Якщо Росія так і не стала східним продовженням Європи, незважаючи на нав’язливе “романо-германське ярмо“, то лише завдяки народній стихії, “євразійським низам”, пасивно, але наполегливо чинившим опір європеїзації вглиб. Олександр Дугін в цьому зв’язку відмічав всесвітньо-історичну місію і виключну актуальність Євразійства. Він писав: “Євразійці розробили для нас повноцінний, логічно досконалий, дивовижно привабливий ідеал, об’ємний, багатомірний, відкритий до всебічного розвитку національний світогляд, який є глибоко патріотичним за змістом, що разом з тим включає в собі дієву протидію вульгарному шовінізму... Світогляд глибоко *Християнський і православний*, але разом з тим, такий, що подолав двісті років синодального відчуження і формалістичний офіціоз, а разом з тим, відкритий до віротерпимого діалогу з іншими традиційними конфесіями”[2, с.24]. При цьому Олександр Дугін вважав, що “найбільш авангардні методології, що стали основою сучасного аналізу, вперше були задіяні саме євразійцями. Їм належить першість у розробці принципів чинників таких наук, як російська геополітика, російська етнологія, структурна лінгвістика, соціологія тощо.

М. С. Трубецької присвятив також велику увагу дослідженню взаємовпливу та гармонізації української і російської культур. Він вважав, що напередодні правління Петра Першого на рубежі 16–17 століть відбувалася українізація великоруської духовної культури. (Разрядка автора). При цьому “різниця між західноруською і московською редакціями руської культури було скасовано шляхом викорінення московської редакції і руська культура стала єдиною” [3, с. 367].

Ця єдина руська культура післяпетровського періоду була західноруською – українською за своїм походженням, але руська державність була за своїм походженням великоруською, а тому і центр культури, вважає Трубецької, повинен був переміститися із України до Великої Росії. В результаті утворилася культура не специфічно великоруська, і не специфічно українська, а загальноруська. Таким чином, “українська культура нібито переїхала із захудалого повітового містечка в столицю. Згідно з цим їй довелося суттєво змінити своє до цього провінціальну зовнішність. Вона прагне звільнитися від всього специфічно польського і замінити все це

відповідними елементами корінних, романо-германських культур (німецької, французької тощо). Таким чином, українізація стає містком до європеїзації.” [3, с. 367]. Таким чином, культурна українізація Великої Росії і перетворення української культури на культуру загальноросійську абсолютно природно привели до того, що ця культура втратила свій специфічно український провінційний характер. Отже, існував загальноруський характер всієї післяпетровської “петербурзької” культури.

Разом з тим, акцентування абстрактно загальноруського вело практично до відмови конкретно руського, тобто до національної самовідмови. А така самовідмова, природно, повинна була викликати проти себе реакцію здорового національного почуття” [3, с. 368].

М. С. Трубецької попереджав, що у випадку насильницької дерусифікації культури в Україні, деякі агресивні, націоналістичні сили “спробують заборонити українцям знання російської літературної мови, навіть знайомство з російською культурою. Але і цього їм буде недостатньо: доведеться ще насаджати для всього населення України затулену ненависть до всього російського і постійно підтримувати цю ненависть усілякими засобами, всіма засобами пропаганди, літератури, мистецтва, хоча б ціною цинічних наклепів, брутальної брехні, ганебної відмови від власного історичного минулого і ліцемерного нехтування власними національними святинями... Разом з тим не важко зрозуміти, що українська культура, яка б утворювалася у такій ситуації, буде “из рук вон плоха”. Вона стане не самоціллю, а лише засобом політики, і при цьому поганої, злобно-шовіністичної і задорно-крикливої політики. Це відкрое широку дорогу бездарностям, що пожнуть дешеві лаври завдяки підкоренню тенденційному трафарету, - але поставить заслон справжнім талантам, які не можуть обмежити себе вузькими шорами цих трафаретів.

Але втілювати в культурних цінностях великий дух національної гідності, державної і народної величчї і квітучого історичного розвитку здатні лише справжні таланти, що працюють зовсім не заради якихось побіжних політичних цілей, а лише заради іраціонального внутрішнього прагнення. Таким талантам у злобно-шовіністичній обстановці не буде можливостей. Політикам же треба головним чином якомога скоріше створити свою культуру, все рівно яку, тільки щоб вона не була схожою на російську! А це, – впевнений Трубецької, – неминуче призведе до ганебного, край шкідливого підлабузництва і дуже некритичного запозичення чужих сумнівних зразків (найбільш негідних) культури, науки та соціально-політичних моделей розвитку: будуть казати - щоб не утворювати свою власну, чи не краще взяти вже готові зразки із-за кордону (тільки б не з Росії!). І таким чином створена псевдокультура не буде органічним відбиттям

індивідуальної природи української національної особистості і мало чим буде відрізнятися від тих “культур”, які поспіхом утворюються різними “молодими народами” – статистами Ліги Націй” [3, с. 367].

В результаті свого всебічного аналізу перспектив розвитку культури і науки суверенної України, М. С. Трубецької робить висновок: “Для перешкодження занепаду всієї української культури вона повинна бути побудована таким чином, щоб не конкурувати із загальноросійською, а доповнювати собою загальноросійську [3, с. 375].

Таким чином, М. С. Трубецької, як один із лідерів євразійців закликає східнослов'янські та інші народи Євразійського континенту до тісної консолідації і гармонійного об'єднання на рівноправній основі, особливо в духовній і інтелектуальній сфері заради того, щоб всі народи могли знайти достойне, своє власне місце в світовій історії.

Список літератури: 1. Дугин А. Философия войны. – М.: Яуза, 2004 2. Трубецькой Н. С. Наследие Чингисхана. – М.: Аграф, 2000 3. Трубецькой Н. С.. История. Культура. Язык. – М.: Изд. Группа Прогресс, 1995

Надійшла до редколегії 09.11.07

УДК 621.3 (09)+621.3 (477)

О. Є. ТВЕРИТНИКОВА, НТУ «ХП»

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ТЕОРЕТИЧНИХ ОСНОВ ЕЛЕКТРОТЕХНІКИ В УКРАЇНІ (ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ СТ.)

Досліджено основні етапи розвитку теоретичних основ електротехніки в Україні у світовому контексті. Простежено процес становлення електротехніки як науково-технічної дисципліни. Висвітлено роль і внесок українських вчених у розвиток світової електротехнічної науки.

Minutely investigated Retrace the process of electrical engineering formation as scientific and technological discipline. Illuminate the role of Ukrainian Scientifics and their investment in world's development of electro technical science.

Електротехніка – одна з перших галузей техніки, що виникла внаслідок практичного застосування винаходів “чистої” науки. Її історія – це історія перетворення наукового комплексу дослідів у промисловість великого масштабу [1, с. 343]. Спираючись на досягнення наукових досліджень, була створена промисловість, що забезпечила виробництво різноманітних електротехнічних виробів, надала можливість виникнення нових напрямків, сприяла розвитку науки і техніки. Як і всі прикладні науки, електротехніка має теоретичну базу. Результати експериментальних досліджень, які були накопичені практикою, аналізуються, систематизуються, узагальнюються, установлюються закони, зв'язки між окремими явищами. Тобто, теоретична